

SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINOU, PŘEDSTAVENÍ PROJEKTU „POMOC OHROŽENÉ RODINĚ“

Oldřich Šolta

Abstrakt

Projekt POR je koncipován jako přímá sociální práce s klientem v prostředí jeho domova. Na projektu jsou společně zainteresovány odbor komunitních služeb Magistrátu města Pardubice, studenti Vyšší odborné školy a rodiny z evidence sociálních terapeutů. Zaměřuje se na ty rodiny, jejichž stabilita je ohrožena obtížnou životní situací, nízkým výchovným potenciálem rodičů, alkoholismem, domácím násilím, duševním nebo fyzickým omezením rodičů apod. Studenti v projektu pracují v pozici dobrovolného sociálního pracovníka. Rodina do projektu vstupuje rovněž zásadně dobrovolně. Souhlas s docházením studenta stvrzuje podpisem. Součástí vstupní přihlášky rodiny je i zformulování očekávání rodiny od spolupráce se studentem. Do rodiny student dochází již samostatně jedenkrát týdně na tři hodiny. Po celou dobu je v kontaktu se sociálním terapeutem. Formou přímé sociální práce projekt podporuje rodinu při zvládnutí situací, které by ji mohly destabilizovat. Dobrovolný sociální pracovník funguje jako jakýsi průvodce, který má možnost vnést změnu do nevyhovujících stereotypů v komunikaci rodinných příslušníků. Pomáhá rodičům /zásadně společně/ s přípravou dětí do školy, nabízí aktivity ke společnému trávení volného času dětí s rodiči, provází při vyřizování úředních záležitostí nebo hledání zaměstnání atd. Povinnou součástí projektu pro studenty jsou supervizní semináře. Smyslem je považovat rodinu bez jakéhokoli rozlišování za vždy kompetentní a schopnou ke změnám ve směru k sebeúdržavným mechanismům. Projekt svou koncepcí a provedením dává klientům možnost vnímat takovýto vstup do rodiny jako neinvazivní a partnerskou institucionální pomoc.

Abstract

The project „EFH“ is organized as a direct social work with a client at his own home. Department of social services, Pardubice Municipality, students of tertiary educational system and families kept on file by the social therapists are involved along in the project. It is focused on the families which stabilities are threatened by a complicated life situation, a parent's low educational credit, alcoholism, family violence, or parents' mental and physical disability. The students work as the voluntary social workers in the project. The families become involved in the project on principle voluntarily as well and they confirm their approvals with students' coming by giving their signatures. The expression of family expectations contribution of its cooperation with a student is a part of entrance application form. A student already individually meets a family for three hours a week. He keeps in touch with a social therapist all the time. A family is supported in a way of a project direct social work to be able to arrange situations or moments when it could be made unstable. A voluntar social worker works as a guide who is able to change plain communication stereotypes of members of a family. He helps parents to prepare their children to school /on principle together/, gives advice how to spend their free time in common, or accompanies them within managing administrative issue or looking for a job. An obligatory part of the students' project is an executive program. The aim is to consider a family as an element which is competent and able to change a way towards to self-salutary mechanism with no distinguishing in every time. The project in the form of its organisation and application offers to its clients the options to understand such an entry to their families as an unaggressive and cooperational institutional help.

Klíčová slova

Dobrovolník, rodina

Keywords

Volunteer, family

V české společnosti od počátku 90-tých let můžeme sledovat sílící trendy k určitému posunu v tradičních strukturách rodiny a jejich náhradu liberálnějšími chování. Na jedné straně zůstává zachována vysoká hodnota manželství a rodičovství a na druhé můžeme pozorovat tendenci k individualizaci, rozvolnění institucionálních vazeb v rodině. To lze pozorovat i na proměnách v natalitním a sňatkovém chování. Sociální práce s rodinou na sebe bere moderní podobu, kde je pozornost věnována nejen tzv. dysfunkčním rodinám, ale též rodinám, které ještě nepřekročily pomyslný práh, a z pohledu státních orgánů není důvod se jimi zabývat. Projekt, který popisují dále je právě takovou nabídkou. Hledá rodiny“na hraně“.

Už koncem 19. století můžeme sledovat ty stejné prvky a tendence v soužití rodiny a státu, jakožto dvou institucí vedle sebe, podobně jako dnes. Rodina je určitou samostatnou jednotkou, umožňuje prožívat intimitu svých členů nezávisle na okolí. Postupně se vyvinul celý systém zákonodárství, který tuto jednotku popisuje a akceptuje. Na druhé straně, jako protiváha, vzniká tendence státu nějakým způsobem do této struktury pronikat a intervenovat.

Singly, F. (1999) odkazuje na Durkheimovu přednášku, ve které popisuje, jak jistý inspektor veřejné sociální péče chce zavést na základě zákonů o sociální hygieně preventivní systém pro všechny děti. Pochvaluje si skutečnost, že „byly proraženy zdi, kterými byly domácnosti obehnané a těmito otvory se společnost snaží nahlížet a pronikat, aby v případě potřeby chránila dítě“. Hygienické a výchovné důvody slouží k ospravedlnění tohoto kontrolního pohledu státu na chování rodičů.

Celý systém práce s rodinou je založen na tomto schématu. Ustupují do pozadí regulační mechanismy vesnice, komunity, široké rodiny, tradice. Na jejich místo je dosazena kontrola státem, podporována celou škálou odborníků z řad sociálních pracovníků, psychologů, rodinných terapeutů, lékařů, právníků, pedagogů...

Práce s rodinami mi potvrzuje výchozí představu rodinné terapie a obecně teorie rodiny, že vnější prostředí ovlivňuje především rodiče a ti jsou pak rozhodujícími činiteli, jenž ovlivňují děti. Není to tedy primárně okolí, ale jsou to rodiče, kteří pod vlivem okolí formují své děti.

Pokud jsou rodiče-jako partneři-ze sebe vzájemně zklamaní, a tím pádem rozzlobení, zmatení a nejistí, znamená jakýkoli stres z vnějšího prostředí další velkou zátěž. Jestliže rodiče-jako individuality-sami neintegrovali poznatky ze své primární rodiny, bude pro ně mimořádně obtížné vytvořit integrované manželství, v rámci něhož by byli schopni jasně a konzistentně komunikovat s dítětem. V zájmu zachování nejisté sebeúcty budou vlivy vnějšího prostředí překrucovat a dezinterpretovat. Satirová, V. (2007)

Tento zajímavý pohled rodinné terapie směřuje sociální práci s dítětem k sociální práci s celou rodinou. Navzdory tlakům moderní společnosti na rodinu většina rodin nároky doby úspěšně zvládá. Předkládaný projekt Pomoc ohrožené rodině se zabývá skupinou rodin, které z různých důvodů těmto tlakům neodolávají.

Laická i veřejná odbornost stojí před otázkou, zda rodina jako instituce není překonaným modelem.

Zánikem rodiny se zabývali již staří Římané, příčinu můžeme nalézat v průmyslové revoluci, která oslabil mechanismy sociální kontroly, klesl vliv náboženství. Na destrukci

rodiny jako instituce se podílela doba budování socialismu, která by v extrémních podobách viděla výchovu dětí nejráději v rukou všemožných vzdělávacích a výchovných zařízení. (Kde vznikla tak rozsáhlá podpora ústavní výchovy, ve které patříme na přední příčky v Evropě?). Pomyslnou štafetu přebírá v současnosti silná potřeba individualizmu. Narůstá hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi, vnikají společnosti akceptované nemanželské formy soužití, ztrácí se prvek-v roli matky, která by pečovala o „rodinné hnízdo“. Na trhu života je tolik položek ke konzumu, že není jednoduché se jich vzdát, usadit se a mít děti. Tyto „vábivé nezbytnosti“ jsme začátkem 90-tých let neměli k dispozici. Dětem vznikla konkurence.

Z pohledu rodinné politiky lze rozlišit tři typy aktivit zaměřených na podporu rodiny¹:

Sociální služby, které jsou zaměřeny na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny a/nebo rodině jako celku nacházejícím se v nepříznivé sociální situaci za účelem prevence sociálního vyloučení. Základními druhy sociálních služeb jsou:

- sociální poradenství (např. manželské a rodinné poradenství, poradny pro seniory, poradny pro osoby se zdravotním postižením, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí)
- služby sociální péče (např. osobní asistence, pečovatelská služba, odlehčovací služby, centra denních služeb)
- služby sociální prevence (raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půl cesty, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy)

Služby na podporu fungující rodiny, které mají preventivní a podpůrný charakter. Jejich účelem je usnadňovat a posilovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodiny v péči o děti a při harmonizaci práce a rodiny. V této skupině lze dále rozlišit:

1. Komerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny:

- hlídání dětí do tří let věku a nad tři roky věku nerodičovskou osobou (provozováno v režimu z. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání)
- pomoc s vedením domácnosti (např. údržba domácnosti, rodinné zásobování - provozováno v režimu z. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání)
- volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti (provozováno v režimu z. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání)

2. Nekomerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny:

- mateřská centra
- poskytování volnočasových aktivit pro děti nebo pro rodiny s dětmi (např. centra pro rodinu, družiny)
- podpora v oblasti slučitelnosti profesních a rodinných rolí (zejména přednášková činnost a poradenství)
- podpora a výchova k harmonickému partnerství, manželství a odpovědnému rodičovství (zejména přednášková činnost a kurzy)

¹ uvedené členění odkazuje na postoj MPSV

Činnosti poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí:

preventivní činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
poradenská činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči
práce s dětmi vyžadující zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
zřizování zařízení sociálně-právní ochrany dětí

Projekt Pomoc ohrožené rodině

Projekt POR je koncipován jako přímá sociální práce s klientem v prostředí jeho domova.

V roce 2008 probíhá již osmý cyklus tohoto projektu. Jelikož se nabízená forma podpory rodině u vytipovaného okruhu klientů setkává opakovaně s pozitivní odezvou, budeme i v tomto roce pokračovat obdobně jako v předchozích bězích projektu.

Na projektu jsou společně zainteresovány Oddělení sociální prevence Magistrátu města Pardubice, studenti Vyšší odborné školy (obor sociální práce) a rodiny z evidence OSP. Zaměřuje se na ty rodiny, jejichž stabilita je ohrožena obtížnou životní situací, nízkým výchovným potenciálem rodičů, alkoholismem, domácím násilím, duševním nebo fyzickým omezením rodičů apod. Studenti pracují v projektu v pozici dobrovolného sociálního pracovníka. Rodina do projektu vstupuje zásadně dobrovolně. Souhlas s docházením studenta stvrzuje podpisem.

Nejprve je sepsána tripartitní smlouva o studentské praxi mezi studentem, MmP a VOŠ. Na jejím základě student absolvuje úvodní stáž na OSP pod vedením sociálního terapeuta. Po podpisu pravidel pro práci dobrovolníka v rodině je seznámen s provozem na oddělení soc. prevence, sociální sítí v Pardubicích, jsou probrána základní pravidla pro sociální práci s rodinou.

Společně se sociálním terapeutem pak navštíví dobrovolník vybranou rodinu, která je do programu zařazena. Při úvodním setkání s rodinou je vypracován tzv. Plán podpory rodiny. Snahou je zformulovat vzájemná očekávání od spolupráce, zjistit možnosti rodiny, popsat jednotlivé body postupu a časově je zarámovat. Do rodiny dobrovolník dále dochází již samostatně jedenkrát týdně na tři hodiny. Po celou dobu je v kontaktu se sociálním terapeutem. Dobrovolník má dále za povinnost z každé návštěvy vypracovat krátkou strukturovanou zprávu, která je zároveň formou zpětné vazby.

Formou přímé sociální práce projekt podporuje rodinu při zvládání situací, které by ji mohly destabilizovat. Nejedná se přitom o sociální službu podle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách. Nelze tedy uplatňovat nárok na příspěvek na tento program. Dobrovolný sociální pracovník funguje jako jakýsi průvodce, který má možnost vnést změnu do nevyhovujících stereotypů v komunikaci rodinných příslušníků. Pomáhá rodičům /zásadně společně/ s přípravou dětí do školy, nabízí aktivity ke společnému trávení volného času dětí s rodiči, provází při vyřizování úředních záležitostí nebo hledání zaměstnání atd.

Povinnou součástí projektu pro studenty jsou supervizní semináře. Probíhají 1 x měsíčně pod vedením rodinného terapeuta. Sestávají ze tří bloků. První část je věnována okruhu problematiky, se kterou se studenti mohou při práci v rodině setkat. Poruchy komunikace, výchova „hyperaktivního dítěte“, specifika romské rodiny atd. Druhá část semináře probíhá formou supervizní reflexe práce studenta v rodině. Studenti konzultují především situace, ve kterých si nevěděli rady / hádka rodičů za jejich přítomnosti, pocity nekompetence, hranice profesionality, plačící klient apod./ Ve své třetí části se seminář zaměřuje na nácvik jednoduchých metod a technik, jež lze v práci s rodinou využít.

Každoročně kontaktujeme 6-7 rodin a stejný počet studentů. V kterémkoli okamžiku může rodina z projektu vystoupit. Je možné, že z důvodu potřeby je jedna rodina do projektu zařazena i po dobu delší než jeden rok. V každém případě se ale snažíme dobu působení studenta v rodině ohraničit jako jednoletou. Smyslem je považovat rodinu bez jakéhokoli rozlišování za vždy kompetentní a schopnou ke změnám ve směru k sebeúdržavným mechanismům.

Za dobu existence projektu jím prošlo cca. 50 rodin. Projekt svou koncepcí a provedením dává klientům možnost vnímat takovýto vstup do rodiny jako neinvazivní a partnerskou institucionální pomoc.

Použitá literatura

- [1] Ministerstvo práce a sociálních věcí, informace z oblasti rodiny. [online], [cit. 2008-10-20]. Dostupné z [www: http://www.mpsv.cz/cs/](http://www.mpsv.cz/cs/)
- [2] SATIR, V.: *Společná terapie rodiny*. Portál, Praha 2007 ISBN 978-80-7367-391-8
- [3] SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Portál, Praha 1999 ISBN 80-7178-249-1
- [4] Zákon č.108/2006 Sb., O sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Kontaktní adresa

Oldřich Šolta
Magistrát města Pardubice
Odbor komunitních služeb
Štrosova 44
530 21 Pardubice
Email: oldrich.solta@mmp.cz